

Олександр САПІН

докторант Національної академії прокуратури України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
sapin_napu@ukr.net

УДК 343.163

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНІ

Відповідно до засади законності, визначеної законодавством України, на прокурора покладено обов'язок всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Реальне виконання такої вимоги, зазначеної у Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України), прямо впливає на подальшу судову перспективу кримінального провадження. Ця позиція, закріплена у КПК України, спрямована не тільки на визначення напрямів діяльності прокурора, а й на реалізацію засади змагальності та права на захист, адже саме з цією метою у КПК України передбачено інститут відкриття матеріалів іншій стороні. Важливе значення цього інституту у кримінальному провадженні доведено практикою застосування положень КПК України – це зумовило актуальність дослідження.

Інститут відкриття матеріалів іншій стороні впроваджений порівняно недавно. Він пов'язаний з ознайомленням учасників кримінального процесу з матеріалами кримінального провадження, а тому прямо чи опосередковано був предметом досліджень багатьох теоретиків та практиків, таких як

Ю.П. Аленін, О.М. Дроздов, С.О. Ковальчук, В.Т. Маляренко, О.Ю. Татаров, О.М. Толочко, М.С. Туркот, С.Б. Фомін та багато інших. Однак практичне застосування прокурорами процедури відкриття матеріалів іншій стороні виявило багато проблем, що потребують вирішення.

Метою статті є з'ясування та вирішення проблемних питань процесуальної діяльності прокурора під час відкриття матеріалів іншій стороні.

Інститут відкриття матеріалів іншій стороні був запроваджений після набрання чинності КПК України у 2012 році [1]. Водночас частково він так чи інакше був передбачений у багатьох нормах КПК України 1960 року [2]. Разом із тим сучасну процесуальну діяльність прокурора та відповідну реалізацію прав сторін на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження істотно змінено. У даному випадку слід звернути увагу на реальне утвердження засади змагальності, адже у положеннях КПК України 1960 року взагалі не передбачено право прокурора на ознайомлення з матеріалами сторони захисту, що, звісно, ставило сторони у нерівні умови. При цьому не слід забувати, що оголошення сторонам про завершення досудового розслідування і відкриття матеріалів іншій стороні є процесуальною гарантією здійснення права на захист підозрюваним та водночас засобом перевірки повноти і всебічності проведеного досудового розслідування [3, 714].

Так, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Слід зазначити, що фактична реалізація прокурором положень ч. 1 ст. 290 КПК України можлива лише за умови встановлення всіх обставин, що підлягають доказуванню (статті 91, 485, 505 КПК України), тобто за умови проведення повного та неупередженого досудового розслідування. Визнання прокурором досудового розслідування завершеним хоча і пов'язано з фактичним прийняттям певного процесуального рішення, але не потребує винесення окремої постанови. У цьому випадку прокурором можуть бути складені: або доручення слідчому про повідомлення підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування; або повідомлення підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Таке повідомлення прокурора має відповідати вимогам ст. 112 КПК України та обов'язково містити відомості щодо часу та місця ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Подібні дії прокурор має виконати і стосовно потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, після чого останній має право ознайомитися з ними за правилами, зазначеними у ст. 290 КПК України. Також про відкриття сторонами кримінального провадження мате-

ріалів прокурор повідомляє цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника, після чого ці особи мають право ознайомитися з ними в тій частині, яка стосується цивільного позову, за правилами, зазначеними у ст. 290 КПК України. М.С. Туркот зауважує про вагомий недолік КПК України: незважаючи на те, що у ст. 290 КПК України відсутній обов'язок потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, відкрити матеріали, які можуть бути під їх контролем, вони мають право відкрити їх слідчому (прокурору). Разом із тим під час судового провадження відкриття цих матеріалів іншій стороні до використання їх як доказів є обов'язковим [4, 234–235]. Справді, питання надання доступу до матеріалів не тільки потерпілого та представника юридичної особи, а й цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника є неврегульованим. Більше того, у КПК України не передбачено жодних наслідків за приховування існуючих матеріалів як від прокурора, так і від сторони захисту, та подальше їх використання у суді як доказів. Вбачається, що правильним рішенням буде законодавчо закріпити відповідні обов'язки за зазначеними учасниками процесу.

Таким чином, перший етап процесуальної діяльності прокурора пов'язаний з належним повідомленням учасників кримінального провадження щодо завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування.

Другий етап процесуальної діяльності прокурора пов'язаний з безпосереднім наданням доступу до матеріалів досудового розслідування. Так, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які окремо або сукупно з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості чи меншого ступеня винуватості обвинуваченого або сприяти пом'якшенню покарання. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ та можливість скопі-

ювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, коли прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді. Надання доступу до матеріалів передбачає можливість робити копії або відображення матеріалів. Основною проблемою, що виникає на практиці, є непоодинокі випадки пошкодження або знищення матеріалів досудового розслідування, що вчиняються підозрюваними. У зв'язку із цим С. Паршак пропонує доповнити КПК України нормою про попередження знищення процесуальних документів, у якій варто вказати, що за наявності підстав вважати, що під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження підозрюваний може знищити докази, слідчий, прокурор має право замінити оригінал документа його копією, про що складає постанову [5, 69–70].

У документах, які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, що не будуть розголошені під час судового розгляду. Видалення повинно бути чітко позначене. За клопотанням сторони кримінального провадження суд має право надати доступ до відомостей, які були видалені. Прикладом цього може слугувати забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Третій етап процесуальної діяльності прокурора пов'язаний з реалізацією права на доступ до матеріалів сторони захисту, що полягає у зверненні з запитом до сторони захисту та власне ознайомленні з матеріалами. Адже відповідно до ч. 6 ст. 290 КПК України сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, коли сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Також слід звернути увагу на процесуальне оформлення надання доступу до матеріалів іншій стороні. Відповідне письмове

підтвердження має фіксуватися у протоколі про надання доступу. Варто наголосити, що неналежне та поверхове оформлення вказаного протоколу можуть мати вкрай негативні наслідки для прокурора під час судового провадження. Так, сторона захисту часто звертається до суду зі скаргою про неналежне ознайомлення з матеріалами досудового розслідування з наступних мотивів: 1) час, зазначений у протоколі, не може відповідати реальному часу для ознайомлення з відповідною кількістю матеріалів; 2) час, витрачений на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, набагато менший, ніж час, витрачений на перегляд однієї чи всіх процесуальних дій, що провадилися з відеофіксацією; 3) дата запакування речового доказу на відповідному пакеті не співпадає з датою відкриття матеріалів іншій стороні (наприклад, дата на пакеті – 15 березня, а відкриття відбулося 22 березня). У зв'язку з цим прокурор у протоколі має позначити не номер тому кримінального провадження, а кожний матеріал окремо. Також у випадку ознайомлення сторони захисту з непрошитими та пронумерованими матеріалами досудового розслідування про це зауважується вже під час судового розгляду.

Крім того, слід звернути увагу на особливості протидії прокурора затягуванню часу стороною кримінального провадження при ознайомленні з матеріалами досудового розслідування. Так, сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатньо часу для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі зволання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, по закінченню якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду,

в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розгляду клопотання. Необхідно додати, що у КПК України 1960 року було передбачено можливість оскарження рішення суду щодо визначення строку на ознайомлення, але, на жаль, у чинному КПК України така можливість ні прокурору, ні іншим сторонам не надана.

На практиці затягування часу ознайомлення з матеріалами досудового розслідування є доволі поширеним, а тому варто підтримати позицію О.В. Поповича щодо неправильного надання п'яти днів (з дня надходження клопотання до суду) слідчому судді для розгляду такого клопотання. Якщо таке звернення прокурора (адже сторона обвинувачення є найбільш зацікавленою у швидкому ознайомленні з матеріалами досудового розслідування з огляду на

закінчення строку досудового розслідування) має на меті протидіяти затягуванню, то законодавче формулювання безпосередньо спрямоване на уповільнення цього процесу. Саме тому таке клопотання слідчий суддя має розглядати не пізніше наступного дня з часу його надходження до суду [6, 132].

Зауважимо також, що у КПК України не врегульовано процедурні питання заявлення та вирішення клопотань, що можуть виникнути під час відкриття матеріалів іншої сторони, та алгоритм дій прокурора – на відміну від КПК України 1960 року (ст. 221).

Отже, процесуальна діяльність прокурора під час відкриття матеріалів іншої сторони пов'язана з реалізацією таких засад, як законність, змагальність та рівність сторін кримінального провадження. Існування окремих недоліків процесуального законодавства негативно впливає на виконання прокурором своїх обов'язків у кримінальному провадженні, а тому врахування наданих у статті пропозицій позитивно вплине на виконання завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05/ed19601228>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація. – Х.: Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
4. Туркот М.С. Процесуальна діяльність військового прокурора з відкриття матеріалів іншої сторони / М.С. Туркот // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 3. – С. 231–235.
5. Паршак С. Открытие материалов уголовного производства стороной обвинения в соответствии с положениями уголовного процессуального законодательства Украины / С. Паршак // *Legea și viața*. – 2015. – МАІ. – С. 67–70.
6. Попович О.В. Процесуальне керівництво прокурора у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Попович Олександр Васильович. – К., 2015. – 229 с.

Олександр САПІН

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНІ

У статті досліджено проблемні питання, пов'язані з особливостями процесуальної діяльності прокурора під час відкриття матеріалів іншої стороні. Розглянуто особливості практичного застосування норм КПК України під час відкриття матеріалів іншої стороні. Надано пропозиції щодо удосконалення нормативного забезпечення процесуальної діяльності прокурора під час відкриття матеріалів іншої стороні у кримінальному провадженні.

Ключові слова: прокурор; процесуальна діяльність; досудове розслідування; закінчення досудового розслідування; відкриття матеріалів іншої стороні.

Александр САПИН

ПРОЦЕСУАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОКУРОРА ВО ВРЕМЯ ОТКРЫТИЯ МАТЕРИАЛОВ ДРУГОЙ СТОРОНЕ

В статье исследованы проблемные вопросы, связанные с особенностями процессуальной деятельности прокурора во время открытия материалов другой стороне. Рассмотрены особенности практического применения норм УПК Украины во время открытия материалов другой стороне. Внесены предложения по совершенствованию нормативного обеспечения процессуальной деятельности прокурора во время открытия материалов другой стороне в уголовном производстве.

Ключевые слова: прокурор; процессуальная деятельность; досудебное расследование; окончание досудебного расследования; открытие материалов другой стороне.

Oleksandr SAPIN

THE PROCEDURAL ACTIVITY OF THE PUBLIC PROSECUTOR IN THE COURSE OF DISCLOSING MATERIALS TO THE OTHER PARTY

The article is devoted to the research of the topical issues related to the peculiarities of the procedural activity of the public prosecutor in the course of disclosing materials to the other party. The peculiarities of the practical application of the CPC provisions in the course of disclosing materials to the other party are considered. The author suggests the ways to improve the legislative basis of the procedural activity of the public prosecutor maintenance in the course of disclosing materials to the other party in the criminal proceeding.

Keywords: public prosecutor; procedural activity; pre-trial investigation; completion of the pre-trial investigation; disclosing materials to the other party.

